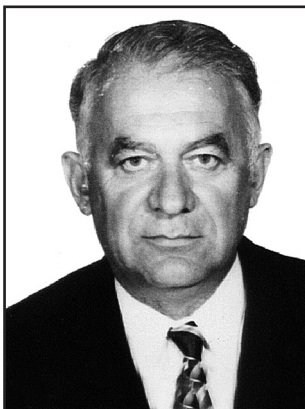

Megemlékezés

Nagy veszteség érte a hazai növénynemesítő társadalmat. 2007. május 4-én meghalt Bócsa Iván, Széchenyi-díjas akadémikus, kutatóprofesszor, az MTA Növénynemesítési Bizottságának korábbi, majd tiszteletbeli elnöke, az MTA Miskolci Akadémiai Bizottságának korábbi alelnöke, szakmája legjelentősebb magyar nyelvű tudományos lapja, a *Növénytermelés* főszerkesztője, az MTA *Magyarország Kultúrflórája* sorozat szerkesztőbizottságának elnöke, a hazai klasszikus növénynemesítők nagy és eredményes generációjának egyik utolsó képviselője, aki nemzetközileg is kiemelkedőt alkotott a kender, a lucerna és a koronafürt nemesítésében.

Bócsa professzor 1926-ban, Aradon született. A középiskolát Bukarestben kezdte, de 1941-ben átjött Magyarországra, és itt érettségizett 1944-ben. Annak az évnak az őszén beiratkozott a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági Karára, ahol 1948-ban kapott diplomát. Egyetemi évei alatt, saját bevallása szerint: „nem annyira a termelés érdekelt, mint inkább a növénygenetika és növénynemesítés.” Így került közeli kapcsolatba Mándy György professzorral, az ő révén ismerkedett meg Fleischmann Rudolfal, a kiváló, határainkon túl is ismert növénynemesítővel. Nála töltötte Kompolton 1948 nyarát mint gyakornok,

BÓCSA IVÁN
1926–2007

majd 1949 februárjában Fleischmann közvetlen munkatársaként végleg Kompolt-ra került.

Bócsa professzor hűségét az intézethez bizonyítja, hogy haláláig – végeredményben ötvenkilenc éven keresztül – Kompolton dolgozott, ami megdőnt minden hazai „rekordot” az egy helyen eltöltött aktív szolgálati idő terén. Az ő esetében tehát teljes mértékben érvényesült a sikeres növénynemesítői tevékeny-

ség egyik legfontosabb feltétele, a munkahelyhez és témához való hűség. Fleischmann Rudolf az utolsó – sok növénytel foglalkozó – nemesítők közé tartozott, ezért a Rudi bácsi mellett töltött két év alatt a fiatal Bócsa Iván csaknem minden kompolti növényfaj nemesítésével megismerkedett. Fleischmann halála után Iván – az akkor még kezdő nemesítő – a „maradékot”, a kender- és a lucernanemesítés feladatát kapta. Tehetségét bizonyítja, hogy ezekből a kis és nemesítési szempontból nehéz növényekben is nemzetközileg figyelemre méltó eredményeket tudott elérni.

A kendernemesítésben először rekonstruálta az F-kendert, majd – Bredemann rostdúsító módszerét alkalmazva – állította elő a Kompolti fajtát, mely 1955-ben kapott állami elismerést. Ez a fajta tekinthető jelenleg a leghosszabb ideje (ötvenkét éve) köztermesztésben lévő magyar fajtának az összes hazai kul-

túrnövény közül. Az egylaki kendert Európában harmadikként sikerült előállítania. Ez a változat azonban csak egy közbeeső sikeres lépés volt a végső célhoz, amit a 95 %-ban nő egyedből álló kenderfajta előállítása jelentett. Ez volt az UNIKO-kender, amelynek F_1 állománya hatalmas magtermésével tűnt ki, és F_2 nemzedékét használták fel rostipari célra. Ezt az addig nem létező kenderformát uniszexuális kendernek nevezte el. Természetesen a heterózishatás kihasználása sem kerülte el figyelmét, és az első államilag elismert heterózis hibrid kenderfajta is (B-7) az ő nevéhez fűződik. Mindig is szerette a különleges feladatokat és célokat. Ebbe sorolható az általa nemesített sárgaszárú kender is, amely egy klorofill-lebontó enzimhez kapcsolt gén mutáns változata volt, és amelyből szintén államilag elismert fajtát állított elő.

A lucernanemesítés során hamar felismerte, hogy a lucerna autotetraploid jellegéből adódóan a kiváló magyar tájfajták termőképességében a hagyományos nemesítéssel különböző előrehaladást nem lehet elérni. Nemzetközi együttműködés keretein belül kezdeményezte a rezisztencianemesítést, aminek eredményeképpen előbb *Verticillium*-, majd *Fusarium*-rezisztens fajtákat állított elő. A kenderhez hasonló speciális kihívást jelentett számára – az egygyomrúaknál – a szójafehérje pótlását lucernafehérjével lehetővé tevő fajta előállítása. Munkatársaival sikerült előállítania világon napjainkig is egyedülálló szaponinmentes lucernafajtát, a Szapkót (1987).

A tarka koronafürt említése nélkül nem lenne teljes a kép munkásságáról. A 70-es években egy új kultúrnövényfajt, a tarka koronafürtöt vezette be a magyar mezőgazdaságba. A honosítás mellett kidolgozta az új növényfaj termesztéstechnológiáját is, mely a lucerna után a legnagyobb termés potenciálú

és beltartalmú évelő pillangós takarmánynövényünk.

Eredményes növénynemesítő munkásságát három növényfajból tizennyolc államilag elismert fajtája bizonyítja. Emellett tudományosan is jelentőset alkotott. Szakmai publikációinak száma közelíti a háromezretet, melyből nyolcvanöt német, angol, olasz és francia nyelven írt tudományos dolgozat. Továbbá tizenkét könyv és könyvrészlet szerzője, melyből kiemelkednek a *Kultúrflóra* kötetei a kenderről, a lucernáról és a koronafürtökről, valamint a Fleischmann-monográfia. Az elmúlt években a kenderről írt kézikönyve Európában és Amerikában is megjelent. Széleskörű nemzetközi munkásságot fejtett ki, főleg Európában az Európai Növénynemesítők Nemzetközi Szervezetén, az EU-CARPIA-n belül.

2006-ban múlt harmincöt éve, hogy átvette szakterületünk egyetlen magyar nyelvű tudományos lapja, a *Növénytermelés* szerkesztését. Az elmúlt évtizedekben a korábban gyenge-közepes lapból egy nemzetközileg ismert és elismert lapot fejlesztett, az egyetlen olyan magyar nyelvű tudományos folyóiratot, melynek impakt faktora van.

A biológiai tudományok kandidátusa fokozatot 1957-ben, a tudományok (MTA) doktora fokozatot 1974-ben szerezte meg. A Magyar Tudományos Akadémia 1990-ben levelező tagjává, majd 1995-ben rendes tagjává választotta. Így vall erről: „Életem legboldogabb napja volt, amikor a postás kézbesítette az elnök táviratát: beválasztottak a Széchenyi alapította testületbe. Életem legnagyobb kiüntetését, munkám legmélyebb elismerését, megbecsülését jelentette számomra.”

Három évis volt az MTA Növénynemesítő Bizottságának elnöke, azt követően haláláig tiszteletbeli elnöke. Fél évszázados eredmé-

nyes kutatómunkáját 1973-ban Fleischmann-emlékplakettel, 1977-ben Akadémiai Díjjal, 1991-ben az Eötvös-díjjal és 1997-ben Széchenyi-díjjal ismerték el. A Nyugat-magyarországi Egyetem és a Szent István Egyetem címzetes tanára, a Szent István Egyetem tiszteletbeli doktora volt.

Áttekintve egy sikeres életpálya fontosabb állomásait, nézzük, ő hogyan vélekedik minderről: „visszapillantva kutatói múltamra, úgy érzem, sikerült mindenből, amihez nyúltam,

valami módon értékest vagy többé-kevésbé maradandót alkotnom, hiszen a 13 államilag elismert fajtából 10 ma is köztermesztésben van.” Hozzátehetjük: igen, ez így igaz, maradandót alkottál, mert fajtáidon kívül szellemed is tovább él munkatársaidban és tanítványaidban, valamint a magyar és európai növénynemesítőkből, növénygenetikusból és növénytermesztőkből.

Heszky László
az MTA rendes tagja

